MEMORIA Pablo Ces e Aurora Marco presentan un documental que recolle, a partir dunha investigación de catro anos, a historia das mulleres guerrilleiras

As **silenciadas**

No cárcere de Alcalá de Henares, de pé, primeira pola dereita Carmen Fernández e segunda pola esquerda, agachada, Pina Gallego

Enlaces e combatentes, desafiaron os roles patriarcais, fronte ó réxime e ós seus mesmos compañeiros

Marina Bugallo Santiago

"Para min foi un orgullo participar naquela loita. Fun varios anos enlace e despois pasei á guerrilla do monte, con armas e loitando coma eles. Non queriamos o fascismo, loitabamos pola liberdade, contra Franco. Os fascistas nunca nos poderán recoñecer que correspondía, sempre nos rexeitarán. As guerrilleiras éramos como todas as mulleres e nada tíñamos que ver coa imaxe que tiñan de nós. Sabiamos cal era a nosa loita. Fomos donas dos nosos actos e non tíñamos que darlle explicacións a ninguén". Así fala Consuelo Rodríguez López, Chelo, unha das protagonistas do documental *As silenciadas*, que se estreará o vindeiro día 8 na Domus da Coruña ás 20.30 horas.

O documental, dirixido por Pablo Ces, parte da investigación realizada pola profesora Aurora Marco sobre as guerrilleiras galegas, mulleres duramente "silenciadas", esquecidas. "O papel das mulleres na guerrilla foi moito máis que a intendencia. [illegible] guerrilleiros. Houbo mulleres que participaron nos combates, como Chelo, de Soutelo, (O Barco de Valdeorras). A maioría foron enlaces, guerrilleiras do chaira. A súa actividade foi fundamental para o movemento de resistencia antifranquista: levaban comida, [illegible] con outras persoas, avisaban por onde andaba a Garda Civil, conseguían armas... e expoñíanse moito por iso", salientou Marco, que recolle nun libro ainda inédito a información que puido recoller sobre as guerrilleiras, principalmente a través de fontes orais e da revisión das causas dos consellos de guerra.

"Percorrín Galicia durante catro anos. Falei con fillos, netos, fillos, irmáns... pois a maioría delas xa non viven. En xeral, détectei moitas facilidades. É máis, moitos, coma Chelo, alédanse de que, por fin, se vaia saber cal foi o seu papel na guerrilla", asegurou. Porque as mulleres adoitan aparecer nos relatos da guerrilla como personaxes secundarias, acompañantes ou mesmo só familiares, amantes ou compañeiras sentimentais dos homes. "Agás Enriqueta Otero Blanco, a mitificada Manuela Sánchez, que nin sequera se chamaba así senón que se apelidaba López, e algunha máis, como Josefina Gallego, son mulleres descoñecidas. Moitas veces aparecen citadas sen siquera o apelido...", engadiu.

Estas guerrilleiras estaban doblemente expostas, como loitadoras contra o franquismo e como mulleres. "Foron fusiladas, queimadas, aforcadas, afogadas no río, encarceradas, torturadas, deportadas, entre outras cousas que sufriron... E estiveron sometidas a permanente vixilancia aínda despois de saíren do cárcere", salientou Aurora Marco. A violación era, ademais, un dos xeitos de vexación que mellor reflectía o carácter patriarcal da represión que sufriron.

"Nas entrevistas non se fala de violación ata que a gravadora se apaga. Pero falaban. O ganchos dos informes é 'foron víctimas de todo'", explicou a investigadora. As mulleres guerrilleiras desafiaron non só os códigos políticos impostos polo franquismo, senón tamén os roles de xénero asumidos tanto polos represores como polos propios guerrilleiros. "Había mulleres comunistas, socialistas, republicanas con ideoloxía de esquerdas, e mulleres sen militancia política, pero con compromiso ideolóxico. Eran mulleres do medio rural", lembrou.

Consideradas polo réxime como "bandoleiras", tamén os seus compañeiros amosaron prexuízos cara a elas. "Os estatutos da Federación" —refírese á Federación de Guerrillas de Galiza-León—, "prohibían que as mulleres subisen ó monte, a menos que estivesen en perigo. Unha discriminación de xénero...", indicou.

"A loita da muller pola igualdade non era naquel momento unha prioridade, pois o máis importante era, claro, a loita pola liberdade. Ademais, había un modelo de ideal feminino que, malia que comezara a mudar coa República, volvera para atrás. Contra o que sí se rebelaba é contra a imaxe que de veces se tentou dar delas como as amantes, queridas dos guerrilleiros", explicou.

"Chelo, que vive na actualidade en Francia, sempre se rebela contra iso. Ela anduba, coma os homes, marchas de seis ou sete horas, cargaba co seu macuto, ía á súa pistola, participaba nas discusións, nos combates...", sinalou.

O documental recolle seis historias. "Chelo, mulleres que axudaron os primeiros fuxidos como a familia Valle Valle, tres enlaces: Carmen Gómez e Charito Rodríguez e Carmen Rodríguez Nogueira, e Carmen Fernández Segade". ●

DATOS

O perigo, razón para ir ó monte

Fuxir ó monte foi, primeiro, un xeito de sobrevivir á represión. Despois xurdiu a Federación de Guerrillas de Galiza-León, e logo o Exército Guerrilleiro de Galicia. As mulleres combatentes pertenceron ás dúas organizacións, e houbo ata o final da guerrilla mulleres que foron de enlaces. "Investiguei a traxectoria dunhas doce guerrilleiras do monte, e dunhas 150 enlaces. Subían ó monte cando estaban en perigo, cando xa estaba claro que as ían coller", apuntou Marco. Chelo —Marco xa [illegible] nunha publicación anterior sobre ela— e a súa irmá Antonia foron primeiro enlaces. Marcharon ó monte no 45, ós chozos da Cidade da Selva, en Casaio, na Serra do Eixe. Era un lugar de moi difícil acceso. Cando os descubriron, Chelo estivo agochada, ata que marchou a Francia", contou.

"Foron ocultas, ignoradas"

Aurora Marco, profesora na facultade de Ciencias da Educación de Santiago, publicou no ano 2007 un "Dicionario das mulleres galegas" que foi a orixe da súa investigación sobre as guerrilleiras. "Neste dicionario non quixen falar só de mulleres que adquiriron grande relevancia, como as artistas plásticas, escritoras... Así, incluín mulleres que desempeñaron distintos oficios, que rexentaron empresas, sindicalistas, exiliadas, guerrilleiras... Despois fun facendo investigacións máis especializadas", subliñou. O seu traballo sobre as exiliadas, —que presentará mañá nas xornadas 'De Rosalía de Castro a nós', organizadas por Galicia Nova—, deu lugar a diversas actividades do Ano da Memoria, como unha homenaxe en Santiago ou unhas xornadas na illa de San Simón.

"As mulleres estaban silenciadas, ocultas, ignoradas. E, agora, se non é pola loita das asociacións e das persoas que traballamos a nivel particular, non habería nada de recuperación da memoria histórica. Porque ao actual goberno non lle interesa", remarcou. O historiador Manuel Reino recolleu a importancia das mulleres na guerrilla, como o fixeron, se cadra tanxencialmente, algúns guerrilleiros. O proxecto 'Vermellas' tamén recolle a memoria daquelas, tal como se pode ver na web de Nomes e Voces.